

СТАЊЕ И МОГУЋНОСТИ УНАПРЕЂЕЊА КОЗАРСКЕ И ОВЧАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ У СРБИЈИ¹

Наташа Цецић², П. Вуковић², Д. Цвијановић²

Абстракт: Структура пољопривредне производње у Србији је неповољна. Учешће сточарске производње у вредности укупне производње износи 40 %, а у оквиру сточарске производње посебно приметно је заостајање у развоју козарства и овчарства. Последњих педесет година изражен је негативан тренд у погледу бројног стања оваца и коза. Упоредо са падом бројног стања, дошло је и до опадања производње млека, меса и вуне. Стога је неопходно предузети адекватне мере за побољшање расног састава, здравственог стања, исхране и неге коза и оваца, као и примене нових биотехнологија.

У раду је приказано стање козарства и овчарства у Србији, а акценат је стављен на последњих десет година (1995-2005). Дат је приказ њиховог бројног стања, количина произведеног козијег и овчијег млека, меса, као и количина произведене овчије вуне, потом су приказане основне карактеристике раса оваца и коза које су најзаступљеније у узгоју, као и у укупном броју код нас. Такође су сагледане тренутне могућности за интензивирање развоја и предложене адекватне мере за унапређење ове производње у Србији.

Кључне речи: козарство, овчарство, месо, млеко, вуна, унапређење производње.

¹ Рад је део истраживања на пројекту БТН – 351007: "Производња нових сирева са племенитим плеснима од козијег и овчијег млека", који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

² Наташа Цецић, дипл. инж., Предраг Вуковић, спец., дипл. ек., Др Драго Цвијановић, Институт за економику пољопривреде, Волгина 15, 11060 Београд, www.iep.bg.ac.yu, e-mail: office@mail.iep.bg.ac.yu

Увод

Поред евидентно присутних могућности и природних услова за развој овчарства и козарства у Србији, овом питању се до сада посвећивала мала пажња. Ово нарочито у области развоја козарства, а разлоге треба свакако тражити у Закону који је одмах након Другог светског рата бранио њихово гајење (правна регулатива била је стриктна и децидно назначена). Због тога се данас слободно може рећи да и поред евидентних повољних природних услова за развој овчарства и козарства, Србија у односу на друге земље у овим областима сточарске производње заостаје у развоју.

Бројна истраживања квалитета овчијег и козијег млека и млечних производа у области медицине, говоре о њиховом позитивном утицају на здравље људи. Овакви ставови утицали су да се негативна схватања о узгоју оваца и коза данас битно измене. Тражња за овим производима како на домаћем, тако и на иностраном тржишту, свакодневно расте, јер потрошачи из Западне и Централне европе, Америке данас приоритет дају тзв. органској производњи хране, односно популарно названо "здравој храни".

Зато се могућности експлоатације природних ресурса (клима, земљиште и вода) у Србији морају ставити у функцију интензивнијег развоја ових грана сточарства. У свему се као приоритет мора имати одрживи развој, обзиром на чињеницу да ове врсте (а пре свега козе) могу имати негативан утицај на животну средину. Ово нарочито у случајевима неконтролисаног повећања њиховог броја. Примена свих научних и техничко-технолошких метода и принципа дугорочно може донети оптималне резултате, а Србију ставити у ред земаља која може постати важан чинилац у производњи млека, млечних производа, вуне (у случају оваца), а потом и меса на тржишту Европе.

Стање козарства у Србији

Развој козарства на територији бивше Југославије и Србије био је специфичан и неуједначен. Од Другог светског рата се број коза перманентно смањивао. Тада је било око 3 милиона коза, да би се 1948. године број смањио на 1.300.000. Исте године донет је и Закон о забрани држања коза (сем белих коза, чије је гајење исти Закон дозвољавао али под одређеним условима) због штета које изазивају у шумским подручјима (нарочито за младе шуме), јер брсте лишће и пуполке, а затим гуле кору стабљика, чиме видно доприносе ерозији земљишта. Међутим, упркос забранама гајење коза се одржало у нашој земљи све до данас и гледано у целини има дугу традицију.

Стање и могућности унапређења козарске и овчарске производње у Србији

Традиционалне расе коза су: *нубијска, алпска, санска, тогенбуришка, ламанчанска и оберхасли*. Остале расе су: *пигмејска, бурска, кашмирска и ангорска*. У Србији се углавном гаје мелези добијени непланским укрштањем домаће балканске козе са млечним расама коза и то углавном са алпском и санском. Основне карактеристике тих мелеза су тежина 40-50 kg и млечност око 20 %. Поред ових мелеза гаје се и чисте балканске расе коза, а све мање се гаје чисте расе санске козе.

Стање козарства у Србији се може оценити као неповољно. У прилог томе говоре и подаци Републичког завода за статистику који показују тенденцију опадања из године у годину. Број коза се у периоду од 1994–2006. године кретао у интервалу од 152 до 194 хиљада грла годишње (Табела 1.). Упоредјујући регионе, бројно стање коза је повољније у Централној Србији у односу на Војводину.

Табела 1. – Број коза у Републици Србији за период 1994-2006. године
Table 1. – Goats number in Republic of Serbia 1994-2006

Број коза (хиљаде грла) Goat number (thousand heads)	Године истраживања Research years											
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Р. Србија (укупно)	229	203	184	181	194	183	180	164	169	156	152	139
Централна Србија	-	-	-	-	-	116	113	105	99	96	95	93
Војводина	-	-	-	-	-	67	67	59	70	60	57	46

Извор података: Статистички годишњаци Србије за године истраживања
Напомена: Без података за Косово и Метохију

У периоду од 2000. године бројно стање коза у нашој земљи било је повољније у односу на неке бивше Југословенске Републике, али знатно мање повољно у односу на неке суседне развијеније земље попут Грчке, Мађарске, Румуније или Бугарске (Табела. 2.).

Табела 2. – Кретање броја коза у СЦГ и у суседним земљама
за период 2000-2005 год.

Table 2. – Goat fluctuation in S&M and neighbours countries
in period 2000-2005.

Године истраживања Research years	Број коза по државама Number of goats in States						
	СЦГ	БиХ	Хрватска	Грчка	Мађарска	Румунија	Бугарска
2000.	241.000	-	79.391	5.614.453	189.000	558.000	1.046.286
2001.	236.658	-	92.941	5.640.670	103.000	538.000	970.274
2002.	225.964	-	96.530	5.669.200	90.200	525.100	675.292
2003.	224.000	-	86.087	5.619.100	86.600	633.000	754.472
2004.	195.000	72.452	126.059	5.508.508	85.200	678.000	725.300
2005.	138.604	73.474	120.000	5.400.000	74.000	661.000	718.117

Извор података: ФАО статистика

У развијеним земљама козе се све интензивније гаје због њихове еколошке вредности. Најважнији производ код млечних раса коза свакако је млеко. Друго значајно место има месо, обзиром да млечне козе производе јареће месо доброг квалитета. На трећем месту долази стајњак, чији је квалитет веома добар, а потражња и цена висока. Битни производи су и квалитетни козији сиреви који би могли да се пласирају и на инострана тржишта.

За разлику од земаља са развијеним козарством, за нашу земљу не постоје прецизни подаци о укупној производњи козијег млека. Са евиденцијом се почело тек у току 2006. године и незванични податак Републичког завода за статистику је да је у току 2006. године у приватном сектору количина произведеног козијег млека износила 22.217.749 литара, док подаци о производњи козијег меса у званичној статистици још увек не постоје. Ипак, почетак евиденције производње козијег млека је добар знак постојања малог али позитивног помака у схватању значаја производа од коза. Подаци о производњи козијег млека и меса на територији бивше СЦГ не постоје ни у ФАО (Food Agriculture Organization Of the United Nations) статистици.

Стање овчарства у Србији

За разлику од козарства, овчарство је на читавом простору бивше СФРЈ било дозвољено, тако да је, и поред различитих иностраних врста које су се

показале као најекономичније и рентабилније у производњи, дошло и до развоја неких домаћих врста.

Најзаступљеније расе оваца у Србији су *праменка* (80 %), *цигаја* (8,5 %), *језерско-солчавска* (0,5 %), и *домаћи мерино* (незнатан %). Остале овце које се гаје у нашој земљи су разни типови мелеза, као што су *мелези праменке са иностраним расама*, пре свега са *виртенбершком* и *il d'frans*. У наредном излагању дате су у крћким цртама карактеристике најзаступљенијих раса оваца у нашој земљи. То су:

Праменка се у Србији гаји на врло екстензиван начин. Постоји више сојева праменке различитих по величини, приносу, боји и квалитету вуне. Најпознатији сојеви праменке су *сјенички*, *сврљишки*, *кривовирски*, *шарпланински*, *овчеполски*, *косовски*, *метохијски*, *пивски* и други. Међутим неке опште и заједничке карактеристике ове расе су: а) Комбинована производна својства (месо–млеко–вуна); б) Скромна телесна маса, што подразумева 25-55 kg за овце и 35-80 kg за овнове; в) Скромна производња млека (40-100 литара у лактацији од 6 месеци); г) просечна тежина руна 1,4 kg; д) Релативно добра плодност (100-110 %).

Цигаја је код нас најпродуктивнија раса оваца. Распрострањена је у Војводини обзиром да је најпогоднија раса за равничарске терене, где је прилагођена еколошким и економским условима. Гаји се и у суседним земљама (Мађарска, Пољска, Румунија). Основне њене карактеристике су: а) Комбинована производна способност (вуна–месо–млеко); б) Телесна маса оваца 70-75 kg, а овнова 110-120 kg; в) Производња млека од 50-150 литара у лактационом периоду од 6 месеци; г) Тежина руна оваца 2,5-4,0 kg, код овнова 3,5-5,0 kg; д) Плодност у интервалу од 110-130 %.

Виртемберг (Merinolandchaft) је раса која је имала велики значај за унапређење овчарске производње у нашој земљи. Учествовала је у стварању пиротске оплемењене овце, и главни је мелиоратор већег броја сојева праменке широм Србије последњих година. У Немачкој је ово најзначајнија раса оваца. То је крупна раса снажне конструкције за производњу меса и вуне. Главне карактеристике ове расе су: а) Просечна маса тела одраслих овнова 110-130 kg; б) Млечност у бољим запатима 150 kg у лактацији од 6 месеци са просечном масноћом 7 %; в) Просечна маса тела једногодишњих овнова од 90 – 110 kg; г) Годишњи настриг вуне 7-8 kg код овнова, а 4 - 4,5 kg код оваца; д) Јагњи на 100 оваца 120-150 јагњади.

Ие де Франс (Il d'Frans) је раса оваца у нашу земљу увезена одмах после Другог светског рата и углавном је коришћена за укрштање и производњу меса. Главне карактеристике су: а) Телесна маса око 65-70 kg за овце и 100-120 kg за овнове; б) Принос вуне по једном овну 7-8 kg, а по овци

4-4,5 kg; в) Изражена плодност; г) На 100 оваца добија се од 130-150 јагњади, док је у бољим запатима плодност преко 170; д) Укрштањем са другим расама добија се значајно побољшање производних и репродуктивних способности код мелеза.

Табела 3. -Бројно стање оваца по годинама истраживања (2000-2006)
Table 3. – Sheep number in research period (2000-2006)

ОВЦЕ (хиљаде грла) SHEEPS (<i>thousand heads</i>)	Број оваца по годинама Sheep number in years						
	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
РЕПУБЛИКА СРБИЈА							
Укупно:	1611	1489	1448	1516	1586	1576	1609
Јагњад и шиљежад до 1 године:	271	214	206	274	330	314	332
Овце за приплод:	1233	1186	1130	1133	1157	1169	1183
Овнови за приплод, шкопци и јалове овце:	107	90	111	109	99	93	94
ЦЕНТРАЛНА СРБИЈА							
Укупно:	1463	1348	1308	1358	1388	1381	1408
Јагњад и шиљежад до 1 године:	233	179	176	228	273	257	273
Овце за приплод:	1134	1089	1039	1038	1025	1039	1050
Овнови за приплод, шкопци и јалове овце:	95	80	93	91	90	85	85
ВОЈВОДИНА							
Укупно:	148	141	140	158	198	195	201
Јагњад и шиљежад до 1 године:	38	35	30	45	57	56	59
Овце за приплод:	99	96	91	94	131	130	133
Овнови за приплод, шкопци и јалове овце:	12	10	18	18	10	8	9

Извор података: Статистички годишњак Србије, Република Србија-Републички завод за информатику и статистику за одговарајуће године

Овчарство је било основни извор егзистенције становништва у брдско-планинском подручју Србије све до средине шездесетих година двадесетог века када почиње процес убрзане миграције становништва из села у градове. Од тада до данас се број оваца у Србији преполовио. Може се констатовати да је и даље присутан негативан тренд у погледу бројног стања оваца (Табеле 3. и 4.). Са друге стране, продуктивност овчарства је мала, пошто већину

популације оваца у Србији чини *праменка*, а затим *цигаја* и мелези прарменке са продуктивнијим иностраним сортама.

Таб. 4. - Кретање броја оваца у СЦГ и суседним земљама
за период 2000-2005. године
Table 4.- Sheeps fluctuation in S&M and neighbours countries
in period 2000-2005.

Године истраживања Research years	Број оваца по државама Sheep number in States						
	СЦГ	БиХ	Хрватска	Грчка	Мађарска	Румунија	Бугарска
2000.	1.917.000	661.641	528.675	8.950.971	934.000	8.121.000	2.548.884
2001.	1.782.670	640.000	539.498	8.992.502	1.129.000	7.657.000	2.286.400
2002.	1.691.199	750.000	580.016	9.058.100	1.136.000	7.251.200	1.571.410
2003.	1.756.092	800.000	586.641	8.999.800	1.103.000	7.312.000	1.728.357
2004.	1.838.000	892.941	721.578	8.827.178	1.296.000	7.447.000	1.598.556
2005.	1.609.239	902.731	796.480	9.000.000	1.397.000	7.425.000	1.692.507

Извор података: ФАО статистика

Производња овчијег меса, млека и вуне у Србији се такође може оценити као незадовољавајућа. Наиме, статистички подаци за период од 2000-2005 године показују да се у Србији годишње произведе око 14,7 милиона литара овчијег млека (у просеку), а производња по једној мужној овци је просечно око 42 литара. Овчијег меса се произведе у просеку око 18,3 хиљада тона.

Вуна се најалост у потпуности увози, јер производња од око 2288,7 тона (у просеку) домаће вуне, што подразумева око 1,8 kg по стриженој овци, не покрива трошкове стриже. Такође, важно је напоменути да гро вуне наших оваца је лошег квалитета (80 %) због дијаметра влакна који износи преко 30 μm .

Мере за унапређења козарске и овчарске производње

Према статистичким подацима из 2005. године, Србија располаже са укупно 5.112.000 ha пољопривредног земљишта. Од тога обрадиво земљиште обухвата површину од 4.242.000 ha, пашњаци површину од 832.000 ha, а 38.000 ha чине баре, рибњаци и трстици. У оквиру обрадивог земљишта, 3.330.000 ha су оранице и баште, 239.000 ha воћњаци, 64.000 ha виногради и 609.000 ha ливаде. На једног становника Србије долази 0,68 ha

пољопривредног земљишта, 0,57 ha обрадивог земљишта (0,44 ha ораница и башта, 0,03 ha воћњака, 0,01 ha винограда, 0,08 ha ливада), и 1,11 ha пашњака. Ако би се ови подаци упоредили са истим подацима далеко развијенијих земаља Европе, попут Француске, Немачке и Холандије, наша земља је по овом критеријуму далеко испред њих. Дакле, статистички подаци несумњиво указују да у Србији постоје повољни земљишни услови (ресурси) за пољопривредну производњу у целини, а самим тим и за развој сточарства, односно овчарства и козарства (у овом случају).

Стоچارски рејон у Србији обухвата углавном планинске крајеве у којима доминантан део пољопривредног земљишта чине природни травњаци. Мањим својим делом овај рејон се простире и на друга подручја на којима је већа заступљеност шумско-травних површина. У овом рејону је сточарство доминантна грана. Остале производње имају само допунски карактер.

Међутим, без обзира на повољне услове за развој козарства (географски положај, рељеф, земљишта састав, биљни свет и др.), у Србији је козарство недовољно развијено и неправедно запостављено. Слично као и у другим земљама, основни ограничавајући фактор потпунијег искоришћавања пољопривредних ресурса већине планинских области Србије су процеси депопулације. Козарство у нашим условима углавном покрива сиромашна подручја. Њиме се углавном баве индивидуални пољопривредни произвођачи на екстензиван начин у брдско-планинским подручјима, са ситном производњом и са доминантном аутохтоном "балканском козом" - брдско-равничарске варијанте. Они држе у просеку између 5 и 10 коза, а њихови производи се користе за натуралну потрошњу. Због тога је важно да се ова производња правилно усмери са предузимањем одговарајућих мера које ће се односити на расни састав и производни потенцијал коза. Козарство се мора усмерити првенствено ка производњи млека, а потом и меса, променама начина држања и побољшању квалитета исхране, а такође и елементима који ће утицати на формирање тржишта и стварање навике интензивније потрошње производа од коза.

Стратешка узгојна оријентација козарства би требала да буде усмерена ка општој политици даљег развоја козарства, на корисну производњу и стварање устаљеног високопроизводног козарства, на робну производњу и на фармама удружених газдинстава. Корисна производња подразумева смањење екстензивног гајења коза и смањење броја слабопроизводних раса, затим интензивирање производње са применом стајско-пашног и стајског система гајења, повећање броја високо производних коза и оријентацију прераде козјег млека у квалитетне сиреве [Гутић и сарадници, 2006.].

Сатратешка оријентација овчарства би требала бити усмерена на развој планинских подручја док би у равничарским рејонима Србије, овчарство требало развијати као паретећу грану производње, а примат треба дати говедарству и свињарству.

Пошто је у овчарству сива економија изузетно присутна, неопходно је побољшати рад инспекцијских служби, посебно у смислу контроле здравља млечних стада, здравствене исправности производа и њиховог квалитета уопште.

Од природних услова на развој овчарства индиректан, али битан значај имају климатски услови, квалитет планинских земљишта и водни ресурси.

Неправилан распоред падавина и појава сушних периода у току летње сезоне, снажно утичу на развој пашњачке и ливадске вегетације, на које се овчарство ослања. Проблеми се могу решити увођењем наводњавања на ове површине, али се наводњавање не може исплатити кроз овчарску производњу каква данас егзистира у Србији.

Србија поседује довољно квалитетног земљишта, али травњачка производња, намењена овчарској производњи, је слабије развијена у односу на интензивну ратарску производњу намењену производњи концентрованих хранива.

Планинска земљишта на којима је овчарска производња базирана нису довољно испитана. Површине намењене овчарској производњи ретко се ђубре минералним ђубривима, а ако се то и чини контрола ђубрења углавном не постоји. Међутим, то није лимитирајући фактор за овчарство. Претњу земљишним ресурсима су дуго времена представљале велике овчарске фарме на којима управљање органским отпадом није било добро организовано.

Квалитет воде у планинским пределима је углавном одличан, док је у равничарским углавном лошијег квалитета. Оцењујући снабдевеност водом подручја Србије можемо констатовати да је Западна Србија снабдевена квалитетном водом, док је у Источној Србији вода често ограничавајући фактор за развој овчарства. Загађивачи вода се могу пронаћи у индустрији и интензивним гранама сточарства и пољопривреде уопште. Решење за превазилажење овог проблема је организовање едукације стручних служби и произвођача, али и децентрализација управљања над водним ресурсима на локалне заједнице.

Овчарство Србије има јаку **генетску основу**. Селекција је вршена углавном ради добијања меса и млека који одговарају тржишним условима и традицији, као и екстензивним условима гајења. На тај начин је дошло, са једне стране, до унапређења у производњи меса, али са друге стране до

деградације генетског материјала по питању млечности. Због тога су најмлечније расе и сојеви оваца угрожени, а велики број у чистој крви, дефинитивно изгубљен.

Мере које се намећу као основни услов за побољшање овчарске и козарске производње су свакако:

Прво, побољшање генетске основе оваца, које треба да се врши путем оплемењивања са циљем повећања приноса млека, меса и вуне.

Друго, са становишта генетичког побољшања расног састава у брдско-планинском региону Србије треба да се врши селекција сојева праменке. За мелиоратора треба користити виртембершку расу у циљу стварања нових раса и типова чврсте конституције, доброг здравља и добрих производних карактеристика.

Треће, у равничарским регионима треба тежити ка стварању тежег типа оваца за производњу меса и вуне. У том смислу, домаће праменке, селекционисане у чистој крви, укштати са овновима тежих раса, као што су на пример *Il d'frans*. У Војводини, *Цигају* треба укштати са енглеским товним расама ради очувања изгледа, а у циљу добијања јагњади за тов, *цигају* треба укштати и са *il d'fransom*.

Четврто, у погледу развоја генетских ресурса у Србији приоритет треба дати јачању селекционих и саветодавних служби. Претња за развој овог сектора је у мањку стручне радне снаге али и у неповољној староснај структури самих произвођача. Велики проблеми за развој овчарства су одсуство квалитетне младе и образоване радне снаге, као и непостојање организација заинтересованих за лакшу набавку механизације која није ни мало јефтина.

У овчарству су основни носиоци производње **мала индивидуална домаћинства** са уситњеним поседима и малим стадима. Овчарство би знатно боље стајало уколико би држава започела са финансирањем комплексних програма руралног развоја укључујући и побољшање инфраструктуре. Потребна је и подршка укрупњавању поседа, као и едукација радне снаге.

Као један од битних фактора који видно слаби овчарство је одсуство **интересног удруживања**. Доминира уситњена производња која не може ни континуитетом испорука, ни квалитетом одговорити условима неопходним за извоз. У Србији постоји свега неколико крупних фарми које још увек егзистирају. Повећање сточног фонда уз коришћење добрих примера из праксе напредних мини-фарми, могу знатно унапредити овчарство. Развој трговине може стимулисати овчаре да унапреде своју овчарску производњу и то како продуктивност, тако и квалитет своје производње. Међутим, ако тога

нема онда неће бити ни интензивирања овчарства. Из тог разлога, овчарству је потребан подстицај државе кроз програме руралног развоја и кредитирања пољорпивреде.

Овчарство, такође, може бити значајно подржано и из непољопривредних области, на пример у оквиру програма заштите природе и слично. Планински предели у којима се овчарство најбоље развија, углавном су подручја заштићене природе или предели са осетљивом животном средином. Нестајањем оваца са ових терена природни ресурси брзо и снажно губе своју вредност, посебно у погледу очувања биодиверзитета ливада и пашњака.

У овчарској производњи **складишних капацитета** углавном нема. Овај проблем би решила свакако политика кредитирања и програм подршке развоју села.

Ради остваривања извоза велики проблем у овчарској производњи је и мањак **кланичних капацитета**. Пласман јагњећег меса се углавном врши продајом живе стоке, а пласман млека и млечних прерађевина на фармама и зеленим пијацама. Производи су лоше упаковани, недовољно обележени и ретко су стандардног квалитета. Зато су органска сертификација, заштита географског порекла, развој робних марки итд., веома важни за развој овчарске производње у целини.

Закључак

Србија има веома повољне природне услове за развој овчарске и козарске производње. Међутим, упркос овој чињеници она заостаје за осталим земљама, како са аспекта потенцијала којима располаже, тако и резултата које остварује, о чему сведоче бројни статистички показатељи. Такође, показатељи тражње на тржишту у Србији говоре да је присутан дефицит у месу, вуни, млеку и производима од млека. Трендови раста тражње последњих година за производима од оваца и коза, како на домаћем, тако и на међународном тржишту су узлазног карактера. Све говори у прилог чињеници да Србија има мотив за интензивирање ове производње и да своју извозну орјентацију, свакако може, између осталог, базирати и на развоју овчарства и козарства, што до сада није био случај.

За интензивирање такве производње у Србији неопходно је предузети одговарајуће мере, које подразумевају пре свега, побољшање расног састава, исхране, неге, здравствене заштите, као и примену нових биотехнологија. Перспективе развоја у будућем периоду треба да буду везане за брдско-планинске регионе, засноване на приватном фармерству (приватној

иницијативи у целини гледано), као и кроз програме унапређења руралног развоја и кредитирања пољопривреде.

Литература

1. Цвијановић Д., Николић Марија (2005): "Стање, могућности и перспективе узгоја коза у свету и код нас". Зборник радова са Саветовања "Производња и прерада козијег млека" са међународним учешћем. Пољопривредни факултет, Земун. Институт за сточарство, Београд, стр. 75-90.
2. Гутић М., Петровић М., Курћубић В., Снежана Богосављевић-Бошковић, Мандић Л., Досковић В. (2006): "Овчарство - технологија производње". Агрономски факултет, Чачак, стр. 9-23.
3. Гутић М., Снежана Богосављевић-Бошковић, Курћубић В., Петровић М., Петровић Л., Досковић В. (2006): "Козарство-техника и технологија одгајивања". Агрономски факултет, Чачак, стр. 5-12.
4. Жујовић М., Зорица Томић, Петровић М. П., Мекић Ц., Снежана Ивановић, Зорица Нешић (2006): "Развој и перспектива козарске производње у Србији". Институт за сточарство, Пољопривредни факултет, Земун. *Biotechnology in Animal Husbandry* 22 s. i, стр. 43-56.
8. Мекић Ц., Жујовић М., Стојковић М., Трифуновић Г., Перишић П. (2003): "Утицај нових биотехнолошких метода у репродукцији оваца на економичност овчарске производње". Симпозијум агроекономиста са међународним учешћем поводом 40 година агроекономског одсека "Пољопривреда и рурални развој у Европским интеграцијама". Београд, стр. 481-486.
9. Мекић Ц., Крајиновић М., Жујовић М. (2006): "Развој интензивне козарске производње". Зборник радова са Саветовања са међународним учешћем: "Производња и прерада козијег млека". Институт за сточарство, Пољопривредни факултет, Београд, стр. 9-17.
10. Мекић Ц., Крајиновић М., Петровић М. П. (2006): "Проблеми нашег овчарства и савремени развој овчарске производње". Биотехнологија у сточарству. XII Иновације у сточарству, Београд – Земун, стр. 31-42.
11. Петровић М., Богдановић В., Петровић М. П., Драгана Ружић-Муслић, Остојић Душица (2002): "Могућности унапређења сточарства брдско-планинског подручја Србије". Биотехнологија у сточарству. XV Иновације у сточарству. Београд – Земун, стр. 1-8.

Стање и могућности унапређења козарске и овчарске производње у Србији

9. Републички завод за статистику, Статистички годишњак Србије, 2006. година.
10. www.minpolj.sr.gov.yu
11. www.fao.org
12. www.ovcarstvo.com

Примљено: 28.04.2007.

Одобрено: 28.06.2007.

UDC: 636.3:636.082.22(497.11)

**SITUATION AND POSSIBILITY FOR DEVELOPMENT
GOAT AND SHEEP PRODUCTION IN SERBIA**

Nataša Cević, Predrag Vuković, Drago Cvijanović, Ph.D.
Institute of agricultural economics, Belgrade, Serbia

Abstract

Structure of agricultural producing in Serbia is unfavorable. Participation of live stock farming in value of total producing is 40%, and in process of development in live stock farming is noticeable that goat and sheep farming get behind. In last few years is express negative trend in number of sheeps and goats. Parallel with decrease in number of goats and sheeps, negative trend characterized processes of producing milk, meat, and wools. That is the reason why is so important to use adequate measure to upgrade race composite, sanitary, nutrition and care for sheeps and goats and also implementation new biotechnological measure.

In these paper work is presented situation in goats and sheeps farming in Serbia and emphasis is on last decade (1995-2005). Authors showed fluctuation in number, quantity in production goats and sheeps milk, meats, and also in producing sheeps wools. Paper work showed basic characteristic of sheeps and goats race which are most present in breeding, and in total number. Also presented possibilities for intensive development and gave same suggestions for promote this kind of production in Serbia.

Key words: goat farming, sheep farming, meat, milk, wool, preferential production.

Autor's address:

Nataša Cević
Institut za ekonomiku poljoprivrede
Volgina 15
11060 Beograd
Republika Srbija
e-mail: natasa_c@mail.iep.bg.ac.yu